

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛОПАТА МАР'ЯН ОЛЕГОВИЧ

УДК 328.132.4(4-191.2)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ,
СТАБІЛЬНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ КОАЛІЦІЙНИХ УРЯДІВ
У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Романюк Анатолій Семенович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Бабкіна Ольга Володимирівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор Інституту політології та права

кандидат політичних наук, доцент
Остапець Юрій Олександрович,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
доцент кафедри політології і державного управління,
декан факультету суспільних наук

Захист відбудеться 15 жовтня 2015 р. о 14-й годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 35.051.17 Львівського національного університету імені Івана
Франка за адресою: вул. Університетська, 1, ауд. 301, м. Львів, 79000, тел. 239-44-
62

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського
національного університету імені Івана Франка за адресою: вул. М. Драгоманова,
5, м. Львів, 79005

Автореферат розіслано 11 вересня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Вишеградську групу, яка створена 1991 р., чимало дослідників розглядали як інструмент/механізм скоординованої підготовки до вступу Польщі, Словаччини, Угорщини, а також Чехії у Європейський Союз. Після входження цих країн до ЄС Вишеградська група збереглася як самостійний інститут.

Успішність політичної та господарської трансформації, що сприяла їх входженню до складу ЄС, а також стабільний їх подальший розвиток сприяли сприйняттю цих країн як своєрідного суспільного феномену, детермінувавши важливість досвіду: а) трансформації країн Вишеградської групи від періоду їхніх «Оксамитових революцій» до вступу в ЄС; б) підготовки країн Вишеградської групи до вступу в ЄС; в) діяльності головних політичних інститутів Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії.

У цих процесах велике значення мав і має досвід урядової діяльності. В умовах правління керівної партії КПРС і відповідних правлячих партій в країнах так званої «народної демократії» парламенти й уряди юридично функціонували, проте обсяг їхніх повноважень був дуже обмежений. Після падіння «Берлінського муру» уряди країн відігравали перше місце у визначенні напряму політичного процесу та розвитку своїх країн.

Додаткова важливість зумовлена й тим, що домінантний формат конструкції уряду був коаліційним. З одного боку, країни Вишеградської групи запозичили й адаптували досвід країн Західної Європи, а з іншого – нагромадили значний масив власного досвіду, зумовленого особливостями процесу політичного транзиту і розвитку.

Потреба вивчення коаліційних урядів країн Вишеградської групи зумовлена й тим, що вони є сусідами України, а більшість науковців та українських політиків розглядають країни Вишеградської групи як найкращий приклад для наслідування. Власне тому постало також питання порівняльного дослідження коаліційних урядів у період політичної трансформації країн Вишеградської групи та в період після вступу цих країн до ЄС, що може бути цінним емпіричним матеріалом дослідження для подальшого політичного розвитку України та її політичних інститутів.

Актуальність дослідження зумовлена й безпосередньою та перспективною спорідненістю моделей формування урядових кабінетів в Україні і країнах Вишеградської групи, що детермінує перейняття Україною інституціоналізованих патернів від своїх західних сусідів. Тому усвідомлення перспектив політичного розвитку України, зокрема в контексті особливостей формування, стабільності й ефективності коаліційних урядів, неможливе без врахування досвіду країн ЄС, які в дослідженні представлені Вишеградською групою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у відповідності з тематикою роботи кафедри політології Львівського

національного університету імені Івана Франка «Інституційний вимір політичного процесу. Україна і світ» (№ 0113U001905).

Мета роботи полягає в адаптації інструментарію порівняльного аналізу, його верифікації й апробації щодо дослідження формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів країн Вишеградської групи.

Для реалізації поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- визначити еволюцію наукової концептуалізації проблеми коаліційних урядів, їх формування, стабільності та ефективності;
- з'ясувати формально-правові засади та підстави формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи;
- розкрити практичний досвід, загальні властивості та особливості формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи, особливо таких коаліційних урядів, як мінімально-переможна коаліція, надлишково-переможна коаліція, коаліція меншості;
- здійснити порівняльний аналіз впливу системи правління та глави держави на формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи. Дослідити й порівняти ситуації когабітації глав держав та коаліційних урядів, їх особливості в кожній країні та їх наслідки для формування й існування коаліційних урядів;
- проаналізувати й порівняти вплив виборчих систем країн Вишеградської групи і змін, які до них вносилися, на формування і функціонування коаліційних урядів у цих країнах. Здійснити порівняльний аналіз значення електоральної мінливості на формування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи;
- з'ясувати вплив партійної системи та ідеологічного чинника на формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи. Проаналізувати вплив розміру й особливостей партійних систем в Польщі, Словаччині, Угорщині і Чехії на формування коаліційних урядів та їх формат. Визначити спільні і відмінні риси у впливі ідеологічної поляризації в національних парламентах країн Вишеградської групи, значення ідеологічного чинника у створенні певного формату коаліційних урядів, ідеологічної конструкції коаліційних урядів. Розкрити значення політичних традицій;
- здійснити порівняльний аналіз стабільності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи. Визначити найбільш і найменш стабільні коаліційні кабінети;
- визначити ефективність коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи та провести їх порівняльний аналіз.

Об'єктом дисертаційної роботи є політичні системи країн Вишеградської групи в сукупності політичних інститутів, які мають стосунок до формування, функціонування, стабільності та ефективності коаліційних урядів.

Предмет дослідження – коаліційні уряди у країнах Вишеградської групи в контексті особливостей їх формування, стабільності та ефективності.

Робоча гіпотеза дослідження – внаслідок руйнування соціалістичної конструкції в системі політичних інститутів, вдалої політичної трансформації (у підсумку чого Польща, Словаччина, Угорщина та Чехія вступили до ЄС 2004 р.), переходу до нового постматеріального етапу розвитку, а також дії сучасних інтеграційних процесів відбулося поступове/стале збільшення випадків формування коаліційних урядів більшості в політичних системах країн Вишеградської групи. Результатом цього має стати зростання часових меж урядової стабільності та підвищення ефективності коаліційних урядів у період після вступу аналізованих країн до ЄС, які традиційно відрізняються між собою системами правління, особливостями впливу президентів, виборчими та партійними системами, типами коаліційних урядів та їх ідеологічною композицією, а також політичними традиціями. Домінантна тенденція – процес збільшення кількості кейсів формувань коаліційних урядів більшості, їх стабільності та ефективності після вступу країн Вишеградської групи до ЄС.

Хронологічні межі дослідження. Верхня межа у випадку Польщі – 1991 р. (коли відбулися перші вільні демократичні вибори); у випадку Словаччини та Чехії – 1992 р. (коли фактично існували відокремлені парламенти та уряди ще в межах Федерації Чехословаччина); у випадку Угорщини – 1990 р. Нижня межа у всіх випадках – грудень 2014 р.

Методологія, яка стала іманентною складовою частиною дослідження, – це методологія порівняльного аналізу, його теоретико-методологічна основа – неоінституціоналізм. У дисертації застосовано такі компаративні методи: метод окремого випадку, бінарний аналіз, порівняння контрастних та подібних країн, а також типологічні та класифікаційні схеми. Для обробки емпіричного матеріалу використано аналіз статистичних даних, спеціалізовані системи індексів (індекси ефективної кількості партій М. Лааско та Р. Таагапери, індекс поляризації Рея, індекс ідеологічності урядових партій, індекс електоральної мінливості Педерсена), а також з'ясування якісних та кількісних залежностей між досліджуваними змінними. Окрім того, застосовано міждисциплінарний підхід, що ґрунтується на теоретико-методологічних засадах, які напрацьовані в політології, конституційному праві, і який забезпечує комплексне розкриття предмета розвідки. Історичний метод було використано задля пояснення історичного розподілу серед політичних партій у процесі формування коаліційних урядів. Також у дисертації застосовано метод екстраполяції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні науковим аналізом проблеми формування та функціонування саме коаліційних урядів у політичних системах країн Вишеградської групи. Новизна дослідження зумовлена вибором об'єкта та предмета дослідження. У межах дослідження отримано такі наукові результати, які характеризуються новизною і є логічним вирішенням поставлених у роботі завдань:

вперше в українській політичній науці:

– з'ясовано, що система правління вплинула на формування певного типу коаліційних кабінетів лише в Угорщині, де існувала парламентська система

правління і коаліційні уряди були сформовані у форматі коаліційних кабінетів більшості з домінуванням однієї партії, і особливо сприяла формуванню надлишково-переможних коаліцій. У Польщі, Словаччині напівпрезидентська система правління сприяла формуванню коаліційних кабінетів більшості (як мінімально-переможних коаліцій), аналогічно і парламентська система правління, яка існувала до 2013 р. в Чехії;

– встановлено, що виборча система в кожній країні Вишеградської групи вагомо вплинула на формування коаліційних урядів і на кожному етапі розвитку виборчих систем, окрім Угорщини, відбувалися зміни у формуванні коаліційних урядів. Змішана виборча система Угорщини сприяла формуванню коаліційних кабінетів більшості з домінують партією більше у форматі надлишково-переможних коаліцій. У Польщі та Чехії, навпаки, пропорційна виборча система сприяла формуванню мінімально-переможних коаліцій і з рівноважною конструкцією, і з домінують партією та коаліційних кабінетів меншості у двох форматах. Встановлено, що пропорційна виборча система Польщі, Словаччини та Чехії сприяє утворенню більше мінімально-переможних коаліцій, а змішана виборча система Угорщини – появи надлишково-переможних коаліційних урядів з домінуванням однієї партії;

– доведено, що електоральна мінливість завдяки своєму впливу на результати виборів і, відповідно, на склад парламенту/нижньої палати, опосередковано впливає і на формування коаліційних урядів, які функціонували у країнах Вишеградської групи;

– обґрунтовано, що ідеологічний чинник не відіграє в Польщі, Словаччині та Чехії істотного значення під час формування коаліційних кабінетів, що призводить до формування переважно мінімально-переможних коаліцій і з рівноважною конструкцією, і з домінують партією. Натомість ідеологічний чинник має досить важливе значення у формуванні коаліцій в Угорщині, і більше ідеологічно пов'язаними вони були після вступу цієї країни до ЄС, що призвело до формування надлишково-переможних коаліційних урядів з домінують партією;

– встановлено, що коаліційні кабінети в усіх країнах Вишеградської групи були більше ідеологічно пов'язані в тих коаліціях, де учасниками були праві і правоцентристи в період і до, і після вступу цих країн до ЄС. Доведено, що у країнах Вишеградської групи почали складатися політичні традиції формування спільних коаліцій впродовж певного часу, як правило, 2-3 урядових коаліцій поспіль. Такі політичні традиції вже склалися в Польщі у вигляді трьох мінімально-переможних коаліцій з домінують партією та в Угорщині у вигляді двох надлишково-переможних коаліцій з домінують партією. Характерно, політичні традиції почали складатися тільки у формуванні спільних кабінетів більшості та наявності домінують партії, при тому в коаліціях брали/беруть участь тільки дві політичні партії. У Словаччині та Чехії не викристалізувалися настільки міцні міжпартійні зв'язки, тому політичні традиції формування коаліцій у цих країнах відсутні;

уточнено:

– поняття «коаліційний уряд» – уряд, який має місце у випадках, коли за наслідками парламентських виборів у тій або іншій країні жодна політична партія не отримує достатньої кількості мандатів у парламенті (чи його нижній палаті) та не може самостійно сформувати урядовий кабінет (чи самостійно забезпечити інвеституру уряду), внаслідок чого вона вимушена вступати в коаліцію з іншими партіями/блоками (чи фракціями) в парламенті (його нижній палаті) та/або їхніми представниками;

– обґрунтування, що всі коаліційні урядові кабінети в країнах Вишеградської групи стабільніші за умови, що вони становлять конструкції з домінуючими партіями. Це властиво для коаліційних урядів більшості загалом (мінімально-переможних та надлишково-переможних коаліцій), а коаліційні кабінети меншості формувалися більше з врівноваженою конструкцією, саме тому їхні показники значно гірші;

одержало подальший розвиток:

– обґрунтування, що серед країн Вишеградської групи система правління сприяє формуванню певного типу коаліційних кабінетів лише в Угорщині, у якій існувала парламентська система правління та де коаліційні уряди були сформовані у форматі коаліційних кабінетів більшості з домінуванням однієї політичної партії, і особливо посприяла формуванню надлишково-переможних коаліцій;

– положення, що в країнах Вишеградської групи, де існує напівпрезидентська система правління, ситуація когабітації виникає незалежно від періоду трансформації й певного типу коаліційних урядів, які існували у трьох країнах (Польщі, Словаччині та Чехії).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації полягає в можливості їх використання в теоретико-методологічному плані в порівняльних дослідженнях і при конституюванні порівняльного аналізу формування коаліційних урядів, як одного з напрямів порівняльної політичної науки, а також у вивченні політичних проблем у діяльності урядових кабінетів країн Вишеградської групи, у порівняльному дискурсі щодо аналізу реального стану справ і перспектив розвитку урядових та інших політичних інститутів і політичних систем загалом.

Отримані результати можна застосувати в подальших дослідженнях урядових та інших політичних інститутів і політичних систем країн Вишеградської групи та України, а також інших країн світу. Матеріали і висновки дисертації допоможуть у розробленні курсів з порівняльної політології, порівняльного політичного аналізу, країнознавства, європеїстики, партології, конституційного права та державознавства. Низку положень і висновків дисертації можуть використати політики, науковці, щоб краще зрозуміти сутність політичних процесів, дотичних до формування коаліційних урядів, їх стабільності та ефективності у країнах Вишеградської групи, особливостей трансформаційних процесів, функціонування інституту уряду в період перебування країни в ЄС.

Апробація результатів. Основні положення та результати дослідження були оприлюднені й обговорені на: II Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні

читання» (Дніпропетровськ, 2013 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» (Чернівці, 2013 р.), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Спецпроект: аналіз наукових досліджень» (скайп-конференція, 2013 р.), Міжнародній науково-теоретичній конференції «Сучасний політичний процес: стан та перспективи розвитку» (XXVI Харківські політологічні читання) (Харків, 2013 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Освіта і наука в Україні» (Дніпропетровськ, 2013 р.), IV Слобожанських політологічних читаннях «Політична наука та політичні практики: проблеми, виклики, перспективи» (Харків, 2013 р.), Кіровоградській сесії III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Кіровоград, 2014 р.), Третій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науковий діалог «Схід-Захід» (Кам'янець-Подільський, 2014 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи висвітлено в 7 статтях (6 наукових статей – у фахових з політичних наук виданнях України та 1 стаття – в міжнародному виданні політологічної тематики (Республіка Польща)).

Структура та обсяг дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 202 сторінки, з них 177 сторінок основного тексту, 35 таблиць. Список використаних джерел містить 265 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, подано методологічну основу дослідження, вказано наукову новизну роботи, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, висвітлено апробацію результатів, структуру й обсяг дослідження.

Розділ 1 «Історіографія та стан дослідження проблеми формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів» розкриває ступінь наукового розроблення проблеми формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи. Визначено аспекти, які потребують з'ясування, розглянуто джерельну базу дисертації.

Наголошено, що питання формування коаліційних урядів в українській політичній науці розкрито частково завдяки працям А. Романюка, В. Литвина, Ю. Левенця, Ю. Шведа. Водночас Ю. Шведа розглядав і питання коаліційних урядів та парламентських коаліцій загалом, а І. Сало проаналізувала особливості трансформації політичних систем у країнах Вишеградської групи.

Значно більше, ніж в українській політичній науці, питання формування коаліційних урядів та їх функціонування розкрито в дослідженнях закордонних авторів, зокрема В. Райкера, М. Лейзерсона, Р. Аксельрота, А. Сваана. Аналіз

різних типів коаліційних урядів здійснювали А. Лейпхарт, М. Лейвер і Н. Шофілд, Е. Бровн, І. Френдрайс, Д. Гляйбер, Д. Аустін-Сміт і Й. Банкс, Г. Луеберт, М. Галлахер, М. Лейвер, П. Мейр, А. Юнгар, К. Стром. Важливість впливу систем правління на формування коаліційних урядів проаналізували А. Лейпхарт, М. Шугарт та Дж. Кері, Р. Елгі.

Конституційні підстави формування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи розкрито у працях Б. Балог, П. Хорвата, В. Єднаки, Я. Раціборського, Т. Молдави, А. Куліга, Р. Мояка, М. Ковальської, Л. Гарлицького, Р. Збіраля, Дж. Друкмана, Г. Ридлевського, Т. Годлевського, В. Старакової, Ф. Мюллер-Роммеля та Ф. Харвста, А. Ключковича, Х. Лещинської, В. Гавліка та Л. Копечека, А. Антошевського.

Вплив глави держави та питання когабітації вивчали такі науковці: В. Мюллер, С. Ліпсет, М. Галлахер, Л. Масікот та А. Блейс. Питання партійних систем у контексті формування і функціонування коаліційних урядів частково розкрито в Дж. Сарторі, Ж. Блонделя, М. Маттілі та Т. Рауніо, Н. Шофілда, М. Лейвера та К. Шепслі, Л. Мартіна та Р. Стівенсона, Л. де Вінтера та Р. Андевега, К. Строма і В. Мюллера.

Інституційні особливості та політичні наслідки виборчих систем парламентів (нижніх палат парламентів) країн Вишеградської групи в контексті формування коаліційних урядів розкрито у працях М. Галлахера. бази даних Парлайн для національних парламентів, бази даних Г. Дюрінга. Під час аналізу впливу розміру партійної системи на формування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи індекс ефективної кількості парламентських партій був виведений завдяки формулі М. Лааксо та Р. Тагепера.

Розрахунок ідеологічного позиціонування політичних партій здійснено на підставі праць Ф. Кастла і П. Мейра, Дж. Губера, Р. Інглегарта, К. Бенойта, М. Лейвера, Р. Баккера, Л. Гуг, А. Брігевич, М. Стінбергена, Г. Маркса, Й. Сельського, А. Антошевського. Індекс поляризації обраховано на основі методики Р. Далтона.

Категорії оцінювання стабільності урядів вивчали М. Лейвер, Дж. Волдендорп, Х. Кеман і Я. Бадж, А. де Вінтер, Я. Бадж й Х Кеманта, Х-Д. Клінгеманн й Р. Хофферберт. Аналіз стабільності коаліційних урядів здійснено на основі даних Ф. Мюллер-Роммеля, К. Феттелскосс і Ф. Харфста, К. Коуртенея та С. Голдер, Й. Волдендорпа, М. Галлахера, Г. Дюрінга.

Під час дослідження урядової ефективності коаліційних урядів країн Вишеградської групи використано всесвітні індикатори урядування (англ. The Worldwide Governance Indicators), авторами яких є Д. Кауфманн, А. Краай й М. Мастрucci. Компільований індекс ефективності коаліційних урядів був виведений завдяки використанню бази даних Світового Банку, зокрема даних таких авторитетних дослідницьких інституцій, як Freedom House, Economist Intelligence Unit та Political Risk Services International Country Risk Guide.

Обґрунтовано, що тема коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи не має достатньої науково-методологічної інфраструктури в українській

політологічній науці. Питання урядової стабільності коаліційних урядів Вишеградської групи в українській політичній науці розкрито частково, а питання урядової ефективності коаліційних урядів взагалі не розкрито.

Розділ 2 «Теоретико-методологічний аналіз коаліційних урядів» присвячений розгляду теоретико-методологічних засад дослідження коаліційних урядів. Розкрито теорію урядів, особливо коаліційних, визначено основні чинники та процедуру їх формування, вивчено світову й українську практику оцінювання їх стабільності та ефективності.

У підрозділі 2.1 «Визначення понять «виконавча влада», «уряд», «урядовий кабінет» і «кабінет міністрів». Типи урядів» проаналізовано та систематизовано теоретичні погляди щодо визначення поняття «виконавча влада», «уряд», «урядовий кабінет» та «кабінет міністрів». Виділено значення політичної та неполітичної складової виконавчої влади. Політична складова виконавчої влади охоплює вищі керівні державні посади, які призначає парламент (за парламентської системи правління) та президент і парламент (за напівпрезидентської системи). З уваги на композицію уряду розглянуто поняття «уряд» щодо двох систем правління – парламентської та напівпрезидентської. Розглянуто партійні, непартійні і напівпартійні урядові кабінети.

У підрозділі 2.2 «Особливість феномену коаліційного уряду та типи коаліційних урядів» верифіковано визначення коаліційного уряду та розкрито його особливості. Проаналізовано теоретичні підходи і причини формування мінімально-переможних, надлишково-переможних коаліційних урядів та коаліційних урядів меншості. Також розкрито поняття «великі коаліції» та «уряди національної єдності», «життєздатний уряд», розмежовано поняття «урядова коаліція» та «парламентська коаліція». Проаналізовано підходи до визначення, наскільки партія є домінантною в тому чи іншому уряді. Сформовано типологію коаліційних урядів, придатну для аналізу країн Вишеградської групи (значною мірою використано типологію коаліційних урядів, яку запропонував А. Лейпхарт).

У підрозділі 2.3 «Чинники та процедура формування коаліційних урядів» окреслено значення головних чинників формування коаліційних урядів, таких як: система правління, вплив глави держави на формування уряду та ситуація когабітації, вплив виборчої системи, значення розміру партійної системи, ідеологічної поляризації в національних парламентах та ідеологічної композиції урядів, ідеологічна сумісність коаліційних урядів та значення політичних традицій. Розглянуто напівпрезидентську і парламентську системи правління, які існують у країнах Вишеградської групи. Наголошено, що обсяг повноважень і функціональне навантаження президента залежать від системи правління. За напівпрезидентської системи сила позиції президента є більшою, ніж за парламентської, і незалежно від наявної системи правління, реальний обсяг повноважень глави держави визначається національним законодавством і співвідношення сили політичних партій. Відзначено, що виборчі системи опосередковано впливають на формування коаліційних урядів, розглянуто вплив різних типів виборчих систем на можливості формування коаліційних урядів. Вказано, що для кількісного відображення

атрибутів та етапів розвитку партійних систем у політичній науці застосовують такий інструмент, як індекс ефективної кількості парламентських партій. Наголошено на ключових атрибутах політичних партій – це їх позиціонування й ідентифікація в ідеологічному спектрі та їх традиційний поділ на ліві, праві і центристські політичні партії. Запропоновано підходи для дослідження того, наскільки значною є ідеологічна дистанція між партіями, які входять до урядової коаліції. Проаналізовано додатковий чинник, який впливає на формування коаліційних урядів, – політичну традицію, яка склалася в кожній конкретній країні.

Розглянуто стадії формування уряду: вибори, процес міжпартійних переговорів, голосування в парламенті з питання вотуму довіри уряду й урядової програми.

У підрозділі 2.4 «*Стабільність та ефективність коаліційних урядів*» проаналізовано основні теоретико-методологічні підходи до визначення урядової стабільності та тривалості. Розглянуто індикатори, способи вимірювань (урядова тривалість, індекс урядової стабільності) та одиниці вимірювань урядової стабільності (дні, місяці, роки, відсотки). Визначено причини «закінчення» урядових кабінетів.

Розглянуто методикау визначення урядової ефективності через використання різних підходів щодо оцінювання вимірів ефективності урядування. Проаналізовано всесвітні індикатори урядування (англ. The Worldwide Governance Indicators), авторами яких є Д. Кауфманн, А. Краай й М. Мастрucci. Ця методика, через використання різних підходів щодо оцінювання вимірів ефективності урядування, пропонує комплексний набір базових інтерпретаторів з приводу того, наскільки ефективні системи урядування: 1) право голосу та підзвітність; 2) політична стабільність, відсутність насилля/терору; 3) ефективність роботи уряду; 4) регуляторна якість; 5) верховенство права; 6) боротьба з корупцією.

У **Розділі 3 «Різновиди коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи»** досліджено формально-правові засади формування і функціонування урядів у кожній з країн Вишеградської групи, оскільки в законах і підзаконних нормативно-правових актах розкривається процедура формування та відставки урядів. Здійснено порівняльний аналіз практичного досвіду, загальних властивостей та особливостей формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи.

У підрозділі 3.1 «*Формально-правові засади та підстави формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи*» розглянуто правові засади формування уряду, які викладено в національних конституціях, регламентах парламенту або нижньої його палати, законах про кабінет міністрів, прийнятих у кожній з країн Вишеградської групи.

У конституціях всіх країн Вишеградської групи було передбачено участь у формуванні уряду і парламенту, і президента, проте необхідною була інвеститура з боку парламенту: після призначення глави уряду останній у встановлений законом термін повинен був представити парламенту склад уряду чи подати урядову програму (або здійснити обидві процедури).

У підрозділі 3.2 «Практичний досвід, загальні властивості та особливості формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» визначено місце коаліційних урядів в системі урядів країн Вишеградської групи та наведено класифікацію коаліційних урядів. Проаналізовано, що коаліційні уряди становлять понад 80% від усіх урядів, які формувалися у країнах регіону. Визначено переважальний тип коаліційного уряду в кожній з країн регіону і до, і після вступу в Європейський Союз 2004 р. Вказано, що особливого поширення у Вишеградській групі набула практика формування різних типів коаліційних урядів – більшою мірою мінімально-переможних коаліцій з домінантною партією та надлишково-переможних урядів з домінантною партією, що властиво Угорщині. Здійснено порівняльний аналіз формування та функціонування мінімально-переможних, надлишково-переможних коаліцій і коаліцій меншості з врахуванням партійного складу коаліційних кабінетів, конструкції посад міністрів, формату конструкції самого кабінету, партії прем'єр-міністра, мандатів урядових партій та складу кабінету.

У Розділі 4 «Чинники формування та функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» розглянуто вплив системи правління, глави держави, ситуації когабітації, виборчої системи, розміру партійної системи та перенесення виборчої підтримки від виборів до виборів, ідеологічної композиції урядів й ідеологічної поляризації в національних парламентах, політичних традицій на формування і функціонування коаліційних урядів.

У підрозділі 4.1 «Роль системи правління та глави держави у формуванні і функціонуванні коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» окреслено типи коаліційних урядів відносно таких систем державного правління в кожній з країн Вишеградської групи, як парламентська і напівпрезидентська системи правління. Проведено порівняльне оцінювання сили президентів у країнах Вишеградської групи за методикою А. Сіароффа. Визначено вплив глав держав у кожній з країн Вишеградської групи і здійснено порівняльний аналіз існування ситуацій когабітації президентів відносно кожного типу коаліційних урядів щодо таких змінних, як термін повноважень президента, президентської партії, партії прем'єр-міністра, типу/конструкції урядового кабінету, партійного складу уряду, періоду когабітації. Розглянуто і порівняно характер відносин між президентами й коаліційними урядами в кожній з трьох країн Вишеградської групи з напівпрезидентською системою правління.

У підрозділі 4.2 «Вплив виборчої системи на формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» розглянуто інституційні особливості та політичні наслідки виборчих систем парламентів (нижніх палат парламентів) країн Вишеградської групи, типів виборчих систем та змін, що до них вносилися, на формування коаліційних урядів. Здійснено порівняльний аналіз змін до виборчих систем, впливу таких характеристик виборчих систем, як тип виборчої системи, різновид типу виборчої системи, виборчої формули обрахунку голосів, виборчого бар'єра для політичних партій та виборчих коаліцій опосередковано через індекс ефективної кількості парламентських партій на

формування і функціонування коаліційних урядів. Наголошено, що впровадження виборчих порогів, як правило, у 5% для партій і щонайменше у 8% для виборчих коаліцій, сприяло зменшенню фрагментації партійної системи в усіх країнах Вишеградської групи. Вказано, що внаслідок уникнення значної фрагментації парламенту в країнах Вишеградської групи переважали мінімально-переможні уряди з домінують партією, за винятком Угорщини, де було більше надлишково-переможних коаліцій з домінують партією. Визначено індекс електоральної мінливості Педерсена та здійснено порівняльний аналіз його впливу на формування коаліційних урядів країн Вишеградської групи. Встановлено, що виборча система має значний вплив на електоральну мінливість виборців і в мажоритарній виборчій системі електоральна мінливість менш відчутна.

У підрозділі 4.3 «Вплив партійної системи та ідеологічного чинника на формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи. Значення політичних традицій» здійснено порівняльний аналіз та з'ясовано вплив розміру партійної системи через показник ефективної кількості парламентських партій країн Вишеградської групи на формування і функціонування коаліційних урядів. Визначено і порівняно показники поляризації партійних систем до і після вступу в ЄС у країнах Вишеградської групи, вивчено вплив ідеологічного чинника на створення коаліційних урядів. Виведено ідеологічну сумісність урядів. Вивчено специфіку ідеологічного позиціонування найбільших урядових партій у ліво-правому спектрі країн Вишеградської групи. Розглянуто значення політичних традицій у формуванні коаліційних урядів політичними партіями та визначено політичні партії, у яких склалися політичні традиції формування коаліційних урядів.

У Розділі 5 «Стабільність та ефективність коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» здійснено порівняльний аналіз стабільності та ефективності коаліційних урядів у Польщі, Словаччині, Угорщині та Чехії.

У підрозділі 5.1 «Стабільність коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» проведено порівняльний аналіз тривалості і стабільності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи, представлено результати/показники стабільності коаліційних урядів в різні часові періоди, визначено особливості складу та причини формування/припинення повноважень урядових кабінетів у країнах Вишеградської групи, визначено найбільш та найменш стабільний тип коаліційних урядів. Проведено порівняльний аналіз стабільності коаліційних урядів Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії, враховуючи ідеологічний чинник формування коаліцій в період і до вступу в ЄС 2004 р., і після приєднання.

У підрозділі 5.2 «Ефективність коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» здійснено порівняльний аналіз компільованого індексу ефективності коаліційних урядів з використанням баз даних Світового Банку і дослідницьких інституцій Freedom House, Economist Intelligence Unit та Political Risk Services International Country Risk Guide на основі таких інтерпретаторів: 1) право голосу та підзвітність; 2) політична стабільність, відсутність насилля/терору; 3) ефективність роботи уряду; 4) регуляторна якість; 5) верховенство права; 6) боротьба з

корупцією і для кожного типу коаліційних урядів, і для кожного коаліційного уряду, який існував у країнах Вишеградської групи зокрема. Порівняно стабільність та ефективність різних типів коаліційних урядів в період і до вступу в ЄС 2004 р., і після приєднання. Здійснено порівняння також ефективності коаліційних урядів із врахуванням ідеологічного характеру коаліційних урядів, що дозволило встановити спільні та відмінні характеристики у формуванні конкретних типів коаліцій.

ВИСНОВКИ

За результатами порівняльного аналізу формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи зроблено такі висновки:

1. Порівняльне дослідження формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів в українській науці наразі тільки починає формуватися й потребує залучення теоретико-методологічних, особливо емпіричних, досліджень зарубіжних дослідників. На значно вищому рівні за кількістю досліджень перебуває розвиток аналізу коаліцій в країнах Вишеградської групи, хоча найбільший розвиток порівняльні дослідження формування і функціонування коаліційних урядів отримали в наукових колах Сполучених Штатів Америки та Західної Європи. У працях тамтешніх науковців знаходимо комплексний аналіз методологічних та емпіричних матеріалів, застосування нових методів аналізу коаліцій. Що характерно, в країнах пострадянського простору, за винятком країн, які є членами ЄС, ми не знаходимо значних наукових доробків на тему коаліційних урядів та їх функціонування.

Уточнено поняття «коаліційний уряд», – уряд, який має місце у випадках, коли за наслідками парламентських виборів у тій або іншій країні жодна політична партія не отримує достатньої кількості мандатів у парламенті (чи його нижній палаті) та не може самостійно сформувати урядовий кабінет (чи самостійно забезпечити інвеституру уряду), внаслідок чого вона вимушена вступати в коаліцію з іншими партіями/блоками (чи фракціями) в парламенті (його нижній палаті) та/або їхніми представниками. Досліджено й розроблено типологію коаліційних урядів, придатну для дослідження в країнах Вишеградської групи.

Мінімально-переможна коаліція означає, що формування уряду відбувається на основі мінімально необхідної кількості партій за умови, що об'єднані зусилля здатні забезпечити хоч і мінімальну, але більшість у парламенті і в разі виходу бодай одного партнера зі складу коаліції уряд втрачає статус уряду більшості.

Надлишково-переможний коаліційний уряд означає, що до уряду входить більша кількість фракцій і депутатів, ніж необхідно для формування парламентської більшості, а вихід партії чи депутатської групи не спричиняє втрати коаліцією більшості в парламенті і не призводить до падіння кабінету.

Коаліційний уряд меншості означає, що політична партія в коаліції з іншою/іншими представлена/ні в парламенті депутатами, загальна кількість яких

становить менше ніж 50% від повного складу депутатів парламенту. Коаліційні уряди, як результат політичних переговорів, формуються за двома партійними конструкціями – конструкцією з доміантною партією та рівноважною конструкцією. Доміантна партія не тільки є найбільшою партією, а й «отримує» значно більше міністерств, порівняно з рештою союзників по коаліції.

Встановлено, що дієвими чинниками, які найбільше впливають на формування і функціонування коаліційних урядів, є: система правління, глава держави та ситуація когабітації, виборча система й електоральна мінливість, значення розміру партійної системи, ідеологічна композиція урядів та поляризація в національних парламентах, політичні традиції.

2. Правові засади формування уряду викладено в національних конституціях, регламентах парламенту або нижньої його палати, законах про кабінет міністрів, прийнятих у кожній з країн Вишеградської групи. Загалом, за винятком Польщі, де були три етапи змін щодо засад формування урядів, у конституціях Словаччини, Угорщини та Чехії не відбулось істотних змін щодо засад формування урядів.

У всіх країнах Вишеградської групи в конституціях було передбачено участь у формуванні уряду і парламенту, і президента, проте необхідно була інвеститура з боку парламенту: після призначення глави уряду останній у встановлений законом термін повинен був представити парламенту склад уряду чи подати урядову програму (або здійснити обидві процедури).

3. На підставі аналізу практичного досвіду, загальних властивостей та особливостей формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи встановлено, що коаліційні уряди становлять понад 80% від усіх урядів, які формувалися у країнах регіону. Особливого поширення у Вишеградській групі набули практики формування різних типів коаліційних урядів – більшою мірою мінімально-переможних коаліцій з доміантною партією в Польщі, Словаччині та Чехії, і рівноважною конструкцією більше в Польщі та Словаччині, та надлишково-переможних урядів з доміантною партією, особливо в Угорщині.

Мінімально-переможних коаліційних кабінетів у Польщі було дванадцять. До вступу в ЄС існувало п'ять мінімально-переможних урядів з рівноважною конструкцією та два мінімально-переможні уряди з доміантною партією. Після приєднання до ЄС було сформовано п'ять мінімально-переможних урядів суто з доміантною партією. Мінімально-переможних коаліцій у Словаччині було шість: по три з рівноважною конструкцією та доміантною партією. Обидві конструкції мінімально-переможних коаліцій існували і до, і після вступу в ЄС. В Угорщині було три мінімально-переможні кабінети з доміантною партією, два з яких були сформовані після вступу до ЄС. Характерно, що для всіх коаліційних урядів Угорщини формування відбувається на основі доміантної партії і зовсім не існувало урядів з рівноважною конструкцією.

Надлишково-переможні коаліції діяли в Словаччині (один кабінет) та Угорщині (шість) і були сформовані переважно до вступу в ЄС. Крім того, всі

надлишково-переможні коаліції формувалися лише з домінантною партією. У Польщі та Чехії такий тип коаліцій був відсутній.

Найбільше коаліційних урядів меншості і з домінантною партією, і рівноважною конструкцією існувало в Польщі (чотири кабінети), Словаччині (усі чотири кабінети сформовані на основі рівноважної конструкції), трохи менше – у Чехії (три кабінети), де всі коаліції меншості існували у форматі коаліцій з домінантною партією. У Польщі коаліції меншості частіше формувалися до вступу в ЄС. Тільки у Словаччині і Чехії їх кількість збільшилася після входження до ЄС. В Угорщині коаліції меншості були відсутні.

Система правління вплинула на формування певного типу коаліційних кабінетів лише в Угорщині, у якій існувала парламентська система правління і де коаліційні уряди були сформовані у форматі коаліційних кабінетів більшості з домінуванням однієї партії, і особливо посприяла формуванню надлишково-переможних коаліцій. У Польщі, Словаччині напівпрезидентська система правління сприяє формуванню коаліційних кабінетів більшості (як мінімально-переможних коаліцій), як і парламентська система правління, яка існувала до 2013 р. в Чехії.

4. Зіставляючи досвід існування ситуації когабітації в Польщі та Словаччині, ми дійшли висновку, що у двох країнах вона відбувалася в різні періоди, оскільки в Польщі більше ситуацій когабітації виникало до вступу в ЄС і відбувалася вона між президентами та мінімально-переможними коаліціями, а у Словаччині такі випадки мали місце після вступу до ЄС 2004 р., і більшість з них була з коаліційними урядами меншості, ніж з мінімально-переможними коаліціями.

У Чехії, натомість, можемо відзначити дуже малий досвід когабітації, оскільки країна стала напівпрезидентською системою правління, починаючи тільки від 2013 р. Ситуація когабітації не була властива Угорщині.

5. Виборча система, яка існувала в кожній з країн Вишеградської групи, також вагомо вплинула на формування коаліційних урядів. Змішана виборча система Угорщини сприяла формуванню коаліційних кабінетів більшості з домінантною партією більше у форматі надлишково-переможних коаліцій. У Польщі, Словаччині та Чехії, навпаки, пропорційна виборча система сприяла формуванню мінімально-переможних коаліцій і з рівноважною конструкцією, і з домінантною партією та коаліційних кабінетів меншості у двох форматах.

Зниження електоральної мінливості серед країн Вишеградської групи значно вплинуло на формування певного типу коаліційних урядів, а саме – мінімально-переможних коаліційних урядів з домінантною партією, тільки в Польщі після 2004 р. Електоральна мінливість у Словаччині, Угорщині та Чехії не мала вагомого впливу на формування конкретного типу коаліційних урядів. Найвищий показник електоральної мінливості у Словаччині серед всіх країн групи, особливо в період після 2004 р., вплинув на формування мінімально-переможних коаліційних урядів, тоді як у період до 2004 р., порівняно з рештою країн групи, низький індекс електоральної мінливості призвів до формування різних типів коаліційних урядів, за винятком надлишково-

переможних коаліцій. Нижчі показники електоральної мінливості, ніж в інших країнах групи, в Угорщині і до, і після вступу в ЄС сприяють формуванню надлишково-переможних коаліцій з доміантною партією. Відзначено, що в Угорщині існував найменший показник електоральної мінливості серед усіх країн Вишеградської групи, особливо в період після вступу до ЄС. Електоральна мінливість в Чехії не впливає істотно на формування конкретного типу коаліційних урядів, хоча завдяки нижчій електоральній мінливості після вступу країни до ЄС було сформовано мінімально-переможні коаліції з рівноважною конструкцією, чого не було до 2004 р.

6. Менший розмір партійної системи в Польщі після 2004 р. сприяв суто мінімально-переможним коаліційним урядам з доміантною партією, більший розмір партійної системи до вступу в ЄС сприяв формуванню коаліцій меншості та мінімально-переможних коаліцій і з рівноважною конструкцією, і з доміантною партією. Подібна ситуація була і в Словаччині, де менший розмір партійної системи після 2004 р. сприяв формуванню мінімально-переможних коаліційних урядів і з доміантною партією, і з рівноважною конструкцією.

В Угорщині, порівняно з іншими країнами регіону, був найменший розмір партійної системи, що сприяло формуванню надлишково-переможних коаліцій з доміантною партією. У Чехії розмір партійної системи в період і до, і після вступу в ЄС не змінився значно, що вплинуло на формування мінімально-переможних коаліцій з доміантною партією та рівноважною конструкцією, а також коаліцій меншості. Встановлено, що в періоди і до, і після вступу в ЄС у країнах Вишеградської групи нижчі чи вищі індекси поляризації парламентів/нижніх палат не значно вплинули на формування певного формату коаліційного уряду.

Порівняльний аналіз коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи засвідчив, що в загальному ідеологічний чинник не відігравав у Польщі, Словаччині та Чехії вагомого значення під час формування коаліційних кабінетів, що призводить до формування переважно мінімально-переможних коаліцій і з рівноважною конструкцією, і з доміантною партією. Натомість ідеологічний чинник відіграв досить важливе значення у формуванні коаліцій в Угорщині, і більше ідеологічно пов'язаними вони були після вступу Угорщини до ЄС, що призвело до формування надлишково-переможних коаліційних урядів з доміантною партією. Коаліційні кабінети в усіх країнах Вишеградської групи були більше ідеологічно пов'язані у тих коаліціях, де учасниками були праві і правоцентристи в період і до, і після вступу цих країн до ЄС.

У країнах Вишеградської групи тільки почали складатися політичні традиції формування спільних коаліцій впродовж певного періоду часу, як правило, 2-3 урядових коаліцій поспіль. Такі політичні традиції вже склалися в Польщі у вигляді трьох мінімально-переможних коаліцій з доміантною партією та в Угорщині у вигляді двох надлишково-переможних коаліцій з доміантною партією. Що характерно, політичні традиції почали складатися тільки у формуванні спільних кабінетів більшості та наявності доміантної партії, при тому в коаліціях брали/беруть участь тільки дві політичні партії.

7. Усі коаліційні урядові кабінети в країнах Вишеградської групи стабільніші за умови, що вони становлять конструкції з домінантними партіями. Це властиво для коаліційних урядів більшості загалом (зокрема мінімально-переможних і надлишково-переможних коаліцій), а коаліційні уряди меншості формувалися частіше із врівноваженою конструкцією, тому їхні показники значно гірші. Найбільш стабільними партійними урядами в регіоні постають надлишково-переможні коаліції, сконструйовані на основі впливу домінантних партій. Натомість найменше стабільними партійними урядами в регіоні є коаліційні уряди меншості з рівноважними конструкціями партій.

Парламентська система правління, яка існувала в Угорщині, позитивно вплинула на стабільність коаліційних урядів, в той же час коаліційні уряди Чехії не можна назвати стабільними, попри те, що в Чеській Республіці до 2013 р. існувала також парламентська система правління. Найменш стабільними коаліційні уряди були саме в Польщі з напівпрезидентською системою правління, де вони формувалися переважно як мінімально-переможні коаліції, хоча у Словаччині, яка від 1999 р. є напівпрезидентською системою правління, показники не набагато вищі, ніж у Польщі. Після вступу до ЄС стабільність і тривалість коаліційних урядів зросла в Польщі. Натомість у Словаччині, Угорщині та особливо в Чехії стабільність коаліційних урядів знизилася.

8. Загалом ефективність коаліційних урядів була вищою до вступу в ЄС, а після приєднання дещо знизилась. Мінімально-переможні коаліційні уряди ефективніші за надлишково-переможні уряди та коаліційні уряди меншості. Лівоцентристські уряди були ефективніші за уряди, у яких домінували правоцентристи Польщі та Угорщини, а в Словаччині та Чехії були вищими показники ефективності правоцентристів. Вищі показники урядової ефективності існують у Польщі та Чехії, трохи менш ефективними є коаліційні уряди Угорщини та Словаччини.

Порівняльний аналіз коаліційних урядів дозволив констатувати, що після вступу країн Вишеградської групи до ЄС 2004 р. кількість кейсів формування коаліційних урядів більшості не збільшилася, порівняно з періодом до вступу цих країн у ЄС, за винятком Польщі, де коаліційні кабінети більшості почали значно переважати коаліційні кабінети меншості. Натомість у Чехії й особливо в Словаччині зросла кількість кейсів формування коаліційних кабінетів меншості, хоча в загальному у Словаччині і Чехії коаліції більшості переважають за кількістю коаліції меншості. Після вступу країн Вишеградської групи до ЄС стабільність коаліційних урядів, за винятком коаліційних урядів Польщі, знизилася. Також впала й ефективність коаліційних урядів у всіх країнах Вишеградської групи після їх приєднання до ЄС, що дозволяє стверджувати, що робоча гіпотеза про поступове/стале збільшення випадків формування коаліційних урядів більшості в політичних системах країн Вишеградської групи та, відповідно, зростання часових меж урядової стабільності і підвищення ефективності коаліційних урядів після вступу аналізованих країн до ЄС не повністю відповідає здійсненому аналізу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях з політичних наук

1. Лопата М. Урядова стабільність і чинники стабільності урядів Чехії / Мар'ян Лопата // *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. – Дніпропетровськ : Інновація, 2012. – Вип. 4 (1). – С. 121–129.
2. Лопата М. Коаліційні уряди Словаччини: чинники формування і оцінка стабільності / Мар'ян Лопата // *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. – Дніпропетровськ : Інновація, 2013. – Вип. 6 (2). – С. 31–37.
3. Лопата М. Чинники формування мінімально-переможних урядів у країнах Центральної Європи / Мар'ян Лопата // *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Філософія. Соціологія. Політологія*. – Дніпропетровськ : Інновація, 2013. – Вип. 23 (3). – С. 119–130.
4. Лопата М. Надлишкові коаліційні уряди у країнах Центральної Європи: чинники формування та оцінка стабільності / Мар'ян Лопата // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Питання політології № 1060*. – Х. : Петров В., 2013. – Вип. 23. – С. 103–110.
5. Лопата М. Особливості формування коаліційних урядів Польщі та оцінка їх стабільності [Електронний ресурс] / Мар'ян Лопата // *Освіта Регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. – 2013 – № 4 (34). – С. 103–110. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/1189>.
6. Лопата М. Особливості когабітації президента та коаліційних урядів у прем'єр-президентських системах країн Вишеградської Четвірки / Мар'ян Лопата // *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. – Дніпропетровськ : ЛіраМ, 2014. – Вип. 8 (1). – С. 243–248.
7. Lopata M. Wpływ czynnika ideologicznego na formowanie rządów koalicyjnych w Rzeczypospolitej Polskiej poroko 1991 – wybrane aspekty / Maryan Lopata // *Nauka Polska XXIII. The Central European Journal of Social Sciences and Humanities*. – Warszawa, 2014. – S. 191–201.

АНОТАЦІЯ

Лопата М. О. Порівняльний аналіз формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2010.

Дисертація є комплексним порівняльним дослідженням формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів країн Вишеградської групи. Досліджено формально-правові засади та підстави формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи та здійснено порівняльний

аналіз практичного досвіду, загальних властивостей й особливостей формування і функціонування коаліційних урядів у Польщі, Словаччині, Угорщині та Чехії. Проаналізовано роль системи правління, глави держави та існування ситуації когабітації, вплив виборчих систем і змін, які до них вносилися, значення виборчої мінливості, вплив партійної системи та ідеологічного чинника, ідеологічної поляризації, ідеологічної конструкції коаліційних урядів, політичних традицій на формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи. Здійснено порівняльний аналіз стабільності й ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи.

Ключові слова: коаліційний уряд, мінімально-переможна коаліція, надлишково-переможна коаліція, домінантна партія, коаліційний уряд меншості, когабітація, індекс урядової стабільності, урядова ефективність.

АННОТАЦИЯ

Лопата М. О. Сравнительный анализ формирования, стабильности и эффективности коалиционных правительств в странах Вышеградской группы. – На правах рукописи.

Диссертация на получение научной степени кандидата политических наук за специальностью 23.00.02 – политические институты и процессы. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко Министерства образования и науки Украины, Львов, 2010.

Диссертация является комплексным сравнительным исследованием формирования, стабильности и эффективности коалиционных правительств стран Вышеградской группы. Исследованы формально-правовые принципы и основания формирования и функционирования коалиционных правительств в странах Вышеградской группы и проведен сравнительный анализ практического опыта, общих черт и особенностей формирования и функционирования коалиционных правительств в Польше, Словакии, Венгрии и Чехии. Проанализирована роль системы правления, главы государства и существования ситуации когабитации, влияние избирательных систем и изменений, которые к ним вносились, значение избирательной переменчивости, влияние партийной системы и идеологического фактора, идеологической поляризации, идеологической конструкции коалиционных правительств, политических традиций на формирование и функционирование коалиционных правительств в странах Вышеградской группы. Осуществлен сравнительный анализ стабильности и эффективности коалиционных правительств в странах Вышеградской группы.

Ключевые слова: коалиционное правительство, минимально-победная коалиция, избыточно-победная коалиция, доминирующая партия, коалиционное правительство меньшинства, когабитация, индекс правительственной стабильности, правительственная эффективность.

SUMMARY

Lopata M. O. Comparative analysis of formation, stability and efficiency of coalition governments in the Visegrad Group countries. – Manuscript.

Dissertation submitted for the academic degree of candidate of Political Science in the speciality 23.00.02 – Political institutions and Processes – Ivan Franko National University of Lviv of MES of Ukraine, Lviv, 2015.

The transition period between the 20th to the 21st centuries signified a number of high quality changes in political life of the Visegrad Group countries. The fall of Soviet Union and the integration processes in the Visegrad Group resulted in the substantial changes throughout a wide spectrum of domestic policy processes that influenced the formation, stability and efficiency of coalition cabinets.

The ability to form stable governing coalitions is a basic precondition of efficient democratic governance in multi-party parliamentary systems. Choosing the Visegrad Group countries as a research object is predefined with the fact that they provided optimal democratic condition for governmental institutes functioning. Firstly, these countries democratized at approximately the same rate if one considers accession to the European Union as a benchmark of democratization. Furthermore, these countries were considered to be consolidated democracies. Secondly, these four countries belong to the Central European bloc of former communist states and may be said to share similar cultural, historical and political trajectories. A vast majority of researchers and actors of the Ukrainian political stage examine the Visegrad Group countries as an aim of political development.

The time period covered by this research begun since 1989 for Poland and 1990 for Hungary, when transformation started till 2014. For Czech Republic and Slovakia the time period covered by this research started since 1993 after the proclamation of independence.

Chapter 1 «Historiography and sources of research of the problem of formation, stability and efficiency of coalition governments» reveals the degree of scientific development of the issue. It is emphasized that the issue of coalition governments does not have sufficient scientific and methodological infrastructure in Ukrainian political science and is based mainly on the idea of A Romaniuk, V. Lytvyn, Y. Levenets, Y. Shveda.

Chapter 2. «Theoretical and methodological analysis of coalition governments» is devoted to revealing the theoretical and methodological base of coalition governments. We have verified the meaning of «coalition government», were described typology of coalition governments, factors and procedure of coalition government formation, were analyzed main theoretical approaches to indicate government stability and government duration. We studied methodology and different approaches for evaluation government efficiency.

Chapter 3. «Varieties of coalition governments in the Visegrad Group countries» - comparative analysis of formal and legal principles of forming and functioning of governments in the Visegrad Group countries. Comparative analysis was provided of practical experience, main features, peculiarities and statistics of formation and

functioning of the coalition governments, in particular such coalition governments as minimum-winning coalition, oversized coalition and minority coalition. It was identified prevailing type of coalition cabinets – minimum-winning coalition with dominant party and only for Hungary it was oversized coalition with dominant party.

In Chapter 4 «Factors of forming and functioning of coalition governments in the Visegrad Group countries» were described factors influencing the process of coalition cabinet formation and functioning in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia such as: influence of the system of government, role of president, cohabitation, impact of the election systems and electoral volatility, influence of the party system and ideological factor, ideological polarization, ideological construction of coalition governments, value of political traditions on coalition government formation and functioning in the Visegrad Group countries.

Chapter 5 «Stability and efficiency of coalition governments in the Visegrad Group countries» was dedicated for evaluation of the index of government stability and study of government efficiency of coalition governments in the Visegrad Group countries. It is emphasized, that coalition governments in Visegrad Group countries were more stable before accession to the EU and only in Poland more stable coalition governments appeared after joining EU. The Worldwide Governance Indicators were used for evaluation government efficiency. To evaluate the compiled index of cabinet efficiency we have used data of such scientific institutions as Freedom House, Economist Intelligence Unit and Political Risk Services International Country Risk Guide. Revealed cabinet stability and cabinet efficiency did not always correlate with each other. In general government efficiency was higher in the period before accession to the EU. It is underlined, that the most efficient coalition governments in the Visegrad Group countries were minimum-winning coalitions, especially if they consisted of rightwing and centre-rightwing parties in Slovakia and Czech Republic. In Poland and Hungary more efficient were coalition governments with domination of centre-leftwing parties.

Key words: coalition government, minimum-winning coalition, oversized coalition, dominant party, minority coalition, cohabitation, index of governmental stability, governmental efficiency.